

УДК 343.7 (477)

О. Л. Гуртовенко

**ЗВОРОТНА ДІЯ ЗАКОНУ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
У ЧАСІ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ПІДВИЩЕННЯМ РОЗМІРУ НЕОПОДАТКОВУВАНОВОГО
МІНІМУМУ ДОХОДІВ ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ**

Існує спір про те, має чи не має місце скасування злочинності діяння (законодавча декриміналізація) в Україні при підвищенні розміру неоподатковуваного мінімуму доходів громадян.

Справа в тому, що згідно із ч. 5 підрозділу 1 розділу XX Податкового кодексу України (далі — ПКУ) якщо норми інших законів містять посилання на неоподатковуваний мінімум доходів громадян, то для цілей їх застосування використовується сума в розмірі 17 гривень, крім норм адміністративного та кримінального законодавства в частині кваліфікації злочинів або правопорушень, для яких сума неоподатковуваного мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, визначеної підпунктом 169.1.1 п. 169.1 ст. 169 розділу IV ПКУ для відповідного року.

Згідно із підпунктом 169.1.1 п. 169.1 ст. 169 ПКУ зазначений рівень дорівнює 100 відсоткам розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленого законом на 1 січня звітного податкового року [1].

У Законі України «Про податок з доходів фізичних осіб» від 25 травня 2003 р., який втратив чинність на підставі ПКУ, містилися схожі положення:

згідно із п. 22.5 ст. 22 зазначеного Закону, якщо норми інших законів містять посилання на неоподатковуваний мінімум, то для цілей їх застосування використовується сума у розмірі 17 гривень, крім норм адміністративного та кримінального законодавства у частині кваліфікації злочинів або правопорушень, для яких сума неоподатковуваного мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, визначеної підпунктом 6.1.1 п. 6.1 ст. 6 зазначеного Закону для відповідного року (з урахуванням положень п. 22.4 цієї статті);

згідно із п. 22.4 ст. 24 зазначеного Закону (в останній редакції) на перехідний період установлюються такі розміри податкової соціальної пільги...:

у 2004 році — у розмірі 30 процентів суми податкової соціальної пільги, визначеної у підпункті 6.1.1 п. 6.1 ст. 6 зазначеного Закону;

у 2005 році — у розмірі 50 процентів суми податкової соціальної пільги, визначеної у підпункті 6.1.1 п. 6.1 ст. 6 зазначеного Закону;

у 2007 році — у розмірі 100 процентів суми податкової соціальної пільги, визначеної у підпункті 6.1.1 п. 6.1 ст. 6 зазначеного Закону;

згідно із підпунктом 6.1.1 п. 6.1 ст. 6 зазначеного Закону зазначена сума дорівнює 50 відсоткам однієї мінімальної заробітної плати (у розрахунку на місяць), встановленої законом на 1 січня звітного податкового року [2].

Згідно із ч. 3, 4 примітки до ст. 185 Кримінального кодексу України (далі — КК України) стосовно злочинів, передбачених ст. ст. 185–187, 189–191, 194

КК України, розмір збитків визначається згідно із розміром неоподатковувального мінімуму доходів громадян на момент вчинення злочину [3]. Стосовно інших передбачених КК України злочинів (наприклад, злочинів, передбачених ст. ст. 176, 177, 212, 212¹) таке положення про момент вчинення злочину прямо не передбачено, але неврегульованості тут немає: воно впливає із змісту КК України (міститься в ньому імпліцитно). Таке положення не означає, що питання про те, мав чи не мав місця відповідний злочин, в усіх випадках вирішується тільки виходячи із характеристик ситуації, яка мала місце на момент відповідної події. Виходячи із системного тлумачення положень законодавства, які визначають таку ознаку певного злочину, як розмір збитків стосовно певної кількості неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, і положення, яке передбачено ст. 5 КК України, до таких злочинів не заборонено застосовувати зворотну дію закону у часі.

Текст законодавства, який визначає розмір шкоди стосовно певної кількості неоподатковуваних доходів громадян, і текст законодавства, який вказує, яка сума грошових коштів відповідає такій кількості, є різними взаємоперетворюваними змістовними аспектами однієї ідеї. Якщо законодавством один із взаємоперетворюваних аспектів (змістів) певної ідеї змінюється, то інший аспект (зміст) такої ідеї змінюється разом із ним автоматично, незважаючи на те, що його текст не змінюється.

Прихильники позиції, згідно з якою в зазначеному випадку не відбувається законодавчої декриміналізації, посилаються на Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень ст. 58 Конституції України, ст. ст. 6, 81 КК України (справа про зворотну дію кримінального закону в часі) від 19 квітня 2000 р. № 6-рп/200, згідно з яким підвищення розмірів мінімальної заробітної плати протягом 1991–1996 років не є підставою для застосування зворотної дії закон про кримінальну відповідальність стосовно розкрадання державного чи колективного майна (на той час розмір такого розкрадання визначався стосовно певної кількості мінімальних заробітних плат), оскільки таке підвищення не призводило до скасування кримінальної відповідальності (тобто декриміналізації) [4]. Вони кажуть, що при підвищенні розміру неоподатковуваного мінімуму доходів громадян зміни до КК України не вносяться, тому і законодавча декриміналізація не відбувається. Отже, за їх логікою якщо таку характеристику, скажімо, такого злочину, як ухилення від сплати податків, як його розмір буде збільшено шляхом збільшення у тексті КК України мінімальної кількості неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, то законодавча декриміналізація відбудеться, а при підвищенні розміру неоподатковуваного мінімуму доходів громадян вона не відбувається. Тобто в одному випадку збільшення розміру злочину до певної грошової суми означає наявність законодавчої декриміналізації, а в іншому випадку збільшення розміру злочину до такої самої грошової суми не означає наявності законодавчої декриміналізації. Таке розуміння не може вважатися правильним, воно не підлягає реалізації, що пояснюється таким.

Прихильники зазначеної позиції неправильно розуміють зазначене Рішення. Ключовим у його розумінні є слова з його мотивувальної частини: «Підвищення розмірів мінімальної заробітної плати протягом 1991–1996 років було пов'язане з інфляційними процесами, які впливали на купівельну спроможність грошей та їх замінників у бік її зменшення», згідно з якими і підлягає розумінню його резолютивна частина. Зазначене Рішення треба розуміти так:

1) воно обґрунтоване інфляцією, яка мала місце у 1991–1996 роках в Україні. Тобто якщо би не інфляція, то Конституційний Суд України прийняв би (мав би прийняти) зворотне рішення;

2) в основу зазначеного рішення покладено висновок Конституційного Суду України, відповідно до якого підвищення розміру мінімальної заробітної плати в зазначені роки встигало за інфляцією на момент вирішення питання про наявність або відсутність законодавчої декриміналізації, або рівень інфляції випереджав таке підвищення на момент вирішення питання, але не було такого, що рівень зазначеного підвищення випереджав інфляцію. Протилежне розуміння (в контексті всіх банкетних положень КК України) було би абсурдним.

Є питання: як розуміти такі слова із мотивувальної частини зазначеного Рішення: «Реальний розмір заподіяної розкраданням державного чи колективного майна матеріальної шкоди залишався на тому ж рівні або збільшувався у зв'язку з падінням купівельної спроможності грошової одиниці»? Ось відповідь:

а) треба встановити, що тут мається на увазі під реальним розміром матеріальної шкоди. Він, як вказується, має таку характеристику: залишався на тому ж рівні або збільшувався у зв'язку з падінням купівельної спроможності грошової одиниці. Якщо вести мову про вартість майна у переводі на «твердий» еквівалент (тобто на кількість певних об'єктів, які не підвладні інфляції, іншими словами, не підвладні падінню купівельної спроможності валюти, наприклад, у тверду валюту) (тобто про вартість не у цифрах (кількості грошових одиниць), а у економічному сенсі), то така вартість майна «у зв'язку» з такою інфляцією (тобто падінням купівельної спроможності валюти, яка піддається такій інфляції) не може ані збільшуватися (тобто не збільшується кількість об'єктів «твердого» еквівалента, які покупець згоден віддати за таке майно), ані залишатися на тому ж рівні.

Вона може при інфляції залишитися на тому ж рівні (при взаємній компенсації вказаних нижче ефектів), зменшитися або збільшитися «у зв'язку» із іншими чинниками, наприклад, такими як підвищення попиту на відповідне майно через входження його у моду, збільшення культурної вартості такого майна із плином часу. Тобто якщо за наявності зазначеної інфляції виражена зазначеним чином вартість майна залишається на тому ж рівні або збільшується, то це відбувається не «у зв'язку» з інфляцією (падінням купівельної спроможності валюти, яка піддається інфляції), а «незважаючи» на інфляцію (незважаючи на зазначене падіння), «наперекір» інфляції (наперекір зазначеному падінню), оскільки зазначені чинники (ефекти) в такій ситуації переважають чинник (ефект) інфляції, який є характеристикою економічної кризи, а під

час неї рівень купівельної спроможності суб'єктів економічних відносин падає і ціна майна у валюті, яка піддається інфляції, зменшується. Тобто така вартість майна «у зв'язку» з інфляцією може тільки зменшуватися. Якщо за наведених умов казати про шкоду як про купівельну спроможність вкрадених грошей, то «у зв'язку» з падінням їх купівельної спроможності вкраденої валюти, розмір вкраденого (тобто кількість «твердих» об'єктів, які покупець згоден віддати за таке майно), міг тільки зменшитися. Це означає, якщо вважати, що КСУ справді мав на увазі ситуацію «залишення на тому ж рівні або збільшення», що під реальним розміром матеріальної шкоди КСУ не мав на увазі вартість майна у «твердому еквіваленті».

Натомість якщо під реальним розміром матеріальної шкоди тут розуміти вартість майна у переводі на валюту, яка піддається інфляції, то за такого розуміння «реальний розмір матеріальної шкоди» справді збільшується. Тобто з плином часу збільшується кількість грошових одиниць такої валюти, яка (кількість) відповідає такому майну (яку (кількість) покупець згоден віддати за таке майно у такій валюті). «У зв'язку» із падінням купівельної спроможності грошової одиниці валюти, яка піддається такій інфляції, «збільшуватися» може вартість майна саме у валюті, яка піддається інфляції. Тому під реальним розміром матеріальної шкоди тут треба розуміти вартість майна у переводі на валюту, яка піддається інфляції. В такому випадку справді такий розмір шкоди із плином часу збільшується. У такому еквіваленті вартість майна справді збільшується «у зв'язку» з інфляцією. Якщо було вкрадено грошові кошти, то за аналізованих умов із плином часу розмір реальних збитків, виражений в еквіваленті валюти, яка піддається зазначеній інфляції, збільшиться.

Але зазначений розмір за умов інфляції (падінням купівельної спроможності валюти, яка піддається такій інфляції) не може «залишатися на тому ж рівні». На тому ж рівні за таких умов може залишатися вартість у «твердому» еквіваленті, причому не у зв'язку з інфляцією, а не зважаючи на неї. Отже, вказівка на «залишення на тому ж місці» «у зв'язку» з падінням купівельної спроможності грошової одиниці є помилкою. Але вона тут ні на що не впливає;

б) розуміння, викладене у п. а), підтверджується наступним після аналізованого реченням із зазначеного Рішення: «Тому законодавець встановив чіткий критерій кваліфікації цих злочинів виходячи із розміру мінімальної заробітної плати на період вчинення розкрадання державного чи колективного майна».

Отже, зазначені слова треба розуміти так: розмір заподіяної розкраданням державного чи колективного майна матеріальної шкоди в еквіваленті валюти, яка існувала в Україні на той час, збільшувався у зв'язку з падінням купівельної спроможності грошової одиниці.

Помилка як противників, так і прихильників позиції про наявність законодавчої декриміналізації при підвищенні розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян полягає в тому, що як ті, так й інші не беруть до уваги інфляцію, що дивно, оскільки зрозуміло, що раніше мінімальна заробітна плата, а зараз — неоподатковуваний мінімум доходів громадян для цілей кваліфі-

кації злочинів і адміністративних правопорушень є саме антиінфляційним заходом. Противники позиції про наявність законодавчої декриміналізації при підвищенні розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян не бачать того, що зазначене рішення КСУ потрібно розуміти так, що воно мотивовано саме наявністю інфляції. Прихильники позиції про наявність законодавчої декриміналізації при підвищенні розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян не бачать того, що при з'ясуванні питання про те, мала чи не мала місце законодавча декриміналізація при підвищенні розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян необхідно враховувати рівень інфляції.

При збільшенні розміру відповідних злочинів треба дивитися на економічний зміст, який стоїть за новою цифрою у гривнях.

Викладене означає таке.

Якщо мають місце такі умови:

1) вчинено конкретний злочин, який обраховується у неоподатковуваних мінімумах доходів громадян, тобто вчинено конкретне діяння, розмір якого є більшим за нижню межу у перерахунку на грошові одиниці, яка існує (встановлена законодавчо) для злочинів відповідного виду на момент вчинення такого конкретного діяння;

2) після вчинення зазначеного злочину нижню межу такого виду злочинів у перерахунку на грошові одиниці було підвищено одного разу (розглянемо питання на прикладі одноразового підвищення), тобто було одного разу збільшено розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян;

3) стосовно зазначеного конкретного діяння вирішується питання про те, є воно злочином або ні після зазначеного підвищення, то зазначене питання необхідно вирішувати так:

а) якщо розмір вчиненого діяння у грошових одиницях на момент його вчинення є меншим за розмір у грошових одиницях нової мінімальної межі відповідного виду злочинів (тобто такої межі у новому розмірі неоподаткованого мінімуму доходів громадян), і при цьому розмір вчиненого діяння у грошових одиницях на момент його вчинення, збільшений на індекс інфляції, яка мала місце з моменту вчинення такого діяння по момент вирішення зазначеного питання, є меншим за розмір у грошових одиницях нової мінімальної межі відповідного виду злочинів (тобто якщо рівень зазначеного підвищення випередив рівень інфляції на момент вирішення зазначеного питання), то таке діяння на момент вирішення зазначеного питання вже не є злочином (законодавчо декриміналізовано);

б) якщо розмір вчиненого діяння у грошових одиницях на момент його вчинення є меншим за розмір у грошових одиницях нової мінімальної межі відповідного виду злочинів (тобто такої межі у новому розмірі неоподаткованого мінімуму доходів громадян), і при цьому розмір вчиненого діяння у грошових одиницях на момент його вчинення, збільшений на індекс інфляції, яка мала місце з моменту вчинення такого діяння по момент вирішення зазначеного питання, дорівнює розміру у грошових одиницях нової мінімальної межі відповідного виду злочинів або є більшим за нього (тобто якщо підви-

щення розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян в зазначені роки встигало за інфляцією на момент вирішення питання про наявність або відсутність законодавчої декриміналізації (взаємна компенсація), або рівень інфляції випереджав таке підвищення на момент вирішення питання), або якщо розмір вчиненого діяння у грошових одиницях на момент його вчинення дорівнює розміру у грошових одиницях нової мінімальної межі відповідного виду злочинів або є більшим за нього, то таке діяння на момент вирішення зазначеного питання є (залишається) злочином (тобто законодавчо не декриміналізовано).

Наявні складності (необґрунтованість таких положень законодавства полягає ще, наприклад, у тому, що математично є можливим варіант, коли те, що вчора вже не було злочином, завтра ним стає знову, тобто коли рівень інфляції обгонить зазначене підвищення (а потім підвищення може обігнати інфляцію і т. д., тобто діяння то буде, то не буде злочином із плином часу), що індекс інфляції офіційно встановлюється не на кожен день) свідчать про необхідність передбачити у КК України розміри злочинів у грошових сумах, і, по мірі необхідності, підвищувати їх з урахуванням індексу інфляції.

У п. 2 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про деякі питання застосування судами України адміністративного та кримінального законодавства у зв'язку з набранням чинності Законом України від 22 травня 2003 р. «Про податок з доходів фізичних осіб» від 28 травня 2004 р. № 9 зазначається таке: для вирішення питання про наявність складу адміністративного правопорушення або злочину в діяннях, які були вчинені до 1 січня 2004 р. (дата набрання чинності Законом України «Про податок з доходів фізичних осіб». — *О. Г.*), а також для їх кваліфікації положення Закону (того самого. — *О. Г.*) не застосовуються. У таких випадках розрахунки провадяться виходячи з неоподаткованого мінімуму доходів громадян в розмірі 17 грн [5]. Наведені висновки автора надають переконливий доказ того, що зазначене роз'яснення є незаконним, як і практика порушення кримінальних справ органами податкової міліції, яка ґрунтується на ньому.

Література

1. Податковий кодекс України : Закон України від 2 груд. 2010 р. № 2755-VI // *Голос України*. — 2010. — № 229–230.
2. Про податок з доходів фізичних осіб : Закон України від 25 трав. 2003 р. № 889-IV // *Урядовий кур'єр*. — 2003. — № 127.
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III // *Офіційний вісник України*. — 2001. — № 21. — Ст. 920.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 58 Конституції України, статей 6, 81 Кримінального кодексу України (справа про зворотню дію кримінального закону в часі) від 19 квітня 2000 р. № 6-рп/200 // *Офіційний вісник України*. — 2000. — № 39. — Ст. 1662.
5. Про деякі питання застосування судами України адміністративного та кримінального законодавства у зв'язку з набранням чинності Законом України від 22 травня 2003 р. «Про податок з доходів фізичних осіб» : постанова Пленуму Верховного Суду України від 28 трав. 2004 р. № 9 // *Вісник Верховного суду України*. — 2004 р. — № 6. — С. 29.

Анотація

Гуртовенко О. Л. Зворотна дія закону про кримінальну відповідальність у часі у зв'язку із підвищенням розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян в Україні. — Стаття.

Стаття присвячена розгляду зворотної дії закону про кримінальну відповідальність у часі у зв'язку із підвищенням розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян в Україні. Робиться висновок, що у зазначеному випадку необхідно враховувати індекс інфляції.

Ключові слова: зворотна дія закону про кримінальну відповідальність у часі, неоподатковуваний мінімум доходів громадян, інфляція, законодавча декриміналізація.

Аннотация

Гуртовенко О. Л. Обратное действие закона об уголовной ответственности во времени в связи с повышением размера необлагаемого налогом минимума доходов граждан в Украине. — Статья.

В статье рассматривается обратное действие закона об уголовной ответственности во времени в связи с повышением размера необлагаемого налогом минимума доходов граждан в Украине. Делается вывод, что в указанном случае необходимо учитывать индекс инфляции.

Ключевые слова: обратное действие закона об уголовной ответственности во времени, необлагаемый налогом минимум доходов граждан, инфляция, законодательная декриминализация.

Summary

Gurtovenko O. L. Back action of a law on criminal responsibility in time due to increase of non-taxable minimum of citizens income in Ukraine. — Article.

The article is devoted to back action of a law on criminal responsibility in time due to increase of non-taxable minimum of citizens' income in Ukraine. It is concluded that in this case it is necessary to take into account the inflation index.

Keywords: back action of a law on criminal responsibility in time, non-taxable minimum of citizens' income, inflation, legislative decriminalization.

УДК 343.241-053.6

Н. Л. Березовська

ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

Постановка проблеми. Як зазначали О. С. Пашков та Д. М. Чечот, «правильне визначення цілі — найважливіша умова забезпечення ефективності правового регулювання» [1, 3]. Однак, незважаючи на законодавче закріплення цілей покарання, а це не тільки кара, але й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами (ч. 2 ст. 50 КК України), в теорії кримінального права відсутня єдність щодо їх кількості та змісту.

Актуальність проблеми. В світлі проблем, пов'язаних із застосуванням покарань до неповнолітніх, постає питання досягнення цілей покарання такої категорії осіб, тому не викликає сумніву актуальність дослідження всіх аспектів проблеми покарань неповнолітніх.

Ступінь наукової розробки проблеми. Проблеми покарання неповнолітніх постійно привертала увагу вітчизняних і зарубіжних юристів і практичних